

ԱՐՈՐԱՏՆԵՐ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՅՐԶԱՆԳԱՌՈՒԹԻՒՆ ՆԿԱՐԶԱՑ ԱՅԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

(Tawpaw-maw-paw-maw :)

մենահին ծանօթ ազգե-
րեն Հնդկից, Եգիպ-
տացից, Ասորեստա-
նից և Բաբելոնացից
ամեն ալ ունեցել են
իրենց նկարչութիւնը,
բայց, այն գերի եւ
կախակալ վիճակի մէջ
եւ ամենեւին հեռի

քնութեան խկութենէն, շատ շատ իւր խոր-
հրդանշան մը ծառայել կամ ճարտարագիտու-
թեան քանդակազարդերն երբեք եւ կամ ար-
ժաններու հագին երանգելու ծառայել է:

Յեզիպոսո՝ թէեւ առաւել Տին քան զԱսորեստանն եւ զՀնդկաստանն, նկարչութիւնն աւտիճան մ'առաւել ընդարձակ եւ ազատ սահմանի մէջ գործել է: Հոն նկարն դուրս ելել է գամբաշեն եւ տաճարներ, եւ ապա պալատներու պատրերէն ալ վար իջնելով, սկսել է զբաղել մինչեւ իրական եւ առօրին կենաց պատկերներով: Փարիզի Ղուլմըն, Բրիտանական թանգարանն, Վատիկանի մուսէններն այցելողք կրնան մակերբերել ճիշտան ըլլալ՝ Musée Egyptian՝ կռուած բաժիններու մէջ Մեմփիսի, Լեքսորի, Թէբէի, Գառնարի եւ այլ եգիպտական մեծ քաղաքաց ընդ աւագով թալուած աւերակներու կոյտերէն Տանուած շատ մը նկարէն կոտորելքերի, փայտի,՝ փղոսկի եւ պապիրոսի: Պոյսեն քնակ գեղարուեստաւերք կրնան այցելուլ թիւս մի ընել Տուռլեանց ի, Թանգարանին եւ Տոն

**տեսնել մոմիաներու անտուկներ նկարէն ամէն
կէտի վրայ:**

Ըստ հնաբանիդ՝ այս մետուկներուն նկարագրագրութեան աստիճանն կը համապատասխանէ պարփակելոյն անուան, դրից եւ ունեւորութեան չափոյն: Ընդհանրապէս ներկայացուածն հանգուղեղոյն կենսագրութիւնն է:

Վերդիյիշեալ թանգարանաց մէջ կը գտնուին շատ մը նկարէն պատկերոններ, յորա եգիպտասուրբ Տիերոգլիֆով ամբողջ պատմութիւններ նկարուած են:

Եգիպտական նախաժամանակի նկարագրե-
լեան համարեա բոլոր արդիւնքն էր ներկայացը-
նեն պշտաժողովը, ընծայունը եւ զհարբու-
լեիքն, միայն վերջին ժամանակներն առօրին կե-
նաց անդերբող զբարձն են այդ արուեստին
գործողք:

Այս օր ամեն ուր որ Հանդիպվեց եզրագրու-
կան հստակեան մնացորդի մը, երբ մի անգամ մի-
այն տեսած էք տեղ վր, ալ այն է յաւիտեան,
երբեք փոփոխութիւն, երբեք այլազանութիւն.
նոյն անշարժ, նոյն անխախտ դիրքեր. նոյն գոյներ
նախ որքեք եւ, յամենայնիւ: Լոկ բան մը զարմա-
նալի է. չորս, Հինգ, Հազար տարիներէ յետոյ
գոյներու գեղեցիկ տեսեալն անփոփոխութիւնն:

Մարդ զարմանալի կը հարցնէ, ի՞նչու այդ մեծ եւ երկարակեաց ազգին դանդաղութիւնն յառաջադիմութեան մէջ:

Հասեր անհասկնալի կը գտնեն այդ խն-
լացի ազգին անընդունակիմն կարգ մի յոյժ
տարրական բաներու մասին: Ա՛յ՜ տեսած չէ
ստնոց մկուռն (profil) գիմապատկերներն հաս-
դէպէ (face) տեսնուածի պէս երկու առջը.
քոլնոթ մարմիններ երկու թեւերով են: Գար-
նից մասանց մէջ գրեթէ միշտ համեմատու-
թիւն չլպակնի. բայց բնաւ հեռանկար (per-
spective) երբեք „raccourci“, վերնապէս մփօրի-
նակ, տափակ, հանգարտ, ծանր եւ մեծ. այս,
մասնաւորօք մեծ է Այս „մեծ“ բառը թուի թէ
հերկապապօք համար համանիշ էր գեղեցկին եւ
նորոք Սալյոյն: —

Եգիպտացուց զեղարուեստին (իմա ոչ միայն նկարչութիւնն) այն յաւեա անայլալիւիւթութիւնն իրենց հաւատաական յաստ համոզմանց կը լիւրագործեն: Անոնց համար յատկապէս խնամք էնէր մէկ էր եւ անսփոփոխ եւ միայն յանտեսականին փոփոխման ենթակալ: Յայտնապէս այդ մեծ ազդէն մտաց թռիխին արդեւք եղած է քահանայից կամ քրմաց զանն: Գուրուին զինքնանս պարզ մահ համարազուեթեւ տարբեր աւարտեալ իրենց արտայայտութեան իրենց համոզմանց կը լիւրագործեն:

տուածնեբու սերունդէ եղած ըլլալու անհիշելի
եւ անսիրտ յաւակնութեամբ մը, մնաշնորհ
ըրած էին իրենց բոլոր գրոց եւ գիտութեանց
ուսման հետ նաեւ գեղարուեստն: Այս բռնա-
բարութիւն բաւ չէ. յեգիպոս քուրմերն ցմիշտ
անսիրտօրն մի կանոնով կրկին եւ ամուր արգելք
մ'ալ զրած էին աշխարհականներու գործողու-
թեան համար: Օրինակ, հողագործ որդին
յետի մը պորան հողագործ միայն կրնար ըլլալ,
կրկնագործին որդին նոյնպէս, հիւսիսն նոյն-
պէս, որմնագրին, քարկոփին, գերձակին,
նոյնպէս վերջապէս իմա բոլոր պարզ արուեստ-
ներով (métier) զբաղողներու համար: Գիր եւ
գրութիւն դամբանին կրանիթէ ամրադու եւ
անթափանց պատերուն մէջ արեւին լոյսէն
փախուցած խաւարին մէջ ծպտած՝ իրենց, մի-
միայն իրենց վերապահած էին: Այսպէս, քուր-
մերն միանգամ ընդ միշտ եւ անձեռնմխելի
օրինքը նուիրագործեալ կանոն մի հաստատելով
գեղարուեստական զբաղմանց համար, սերունդ-
ները դամբանին մէջ զրուած միեւնոյն օրինակն
տեսան, կրկնեցին եւ հաղորդեցին: Պլուտար-
քոս իրաւունք ունի երբ կ'ըսէ թէ « յեգիպոս
արուեստը այն վիճակի մէջ վերջացան յոր
սկսած էին: Եգիպոս չի կան այլ կրկններու
մէջ եղածի պէս սկիզբի եւ վախճանի, ծաղկման
եւ անկման, վերածնութեան եւ ոսկեգարու-
պէս ժամանակամիջոցներ: —

ՅԱտրեստան եւ ի Բաբելոն արուեստին
առաջին սերմերը եգիպոսացիք բերած են, եւ
երկար ատեն՝ տեղացիք այդ օտարներու թո-
ղել են այդ մասնադիտութիւնն իրենց գիտցած
միօրինակ եւ անայլալ կերպով՝ ի գործ դնել
զայն:

Բրիտանական Մուսէոնին եւ Լուվրի մէջ
այսօր ի հանդէս զրուած են Գարեհի, Սարգա-
նաբաղի, Սենքերիմի եւ այլոց պալատներու մնա-
ցորդներէն հանուած զարմանակերտ կտորներ, ո-
րոնք իր ցուցնէն թէ եկած է մի գարամիջոց, երբ
յատրեստան եւ ի Բաբելոն՝ նկարիչք կրցած են
սիւսութեան եւ տեղացի մի շուք տալ իրենց ար-
դեանք: Աղիւսագործն այս երկու մեծ ազգերը
չեմ գիտեր իրենք հնարած են թէ խորախոր-
հուրդ եւ հինափառ արեւելքի միւս ժողովուրդ-
ներէ տոլրած են կիտուածել զանոնք: Ճենա-
պակոյ (faience, գիւ) արուեստին թէ՛ ոչ ա-
ռաջին գործողք գէթ մի են ամենէն հին գոր-
ծողներէն:

Լուվրի մէջ բերանաբաց մնացի Գարեհի
պալատան լարաձիգներու սրահին եւ գահագահ-

լիճին մնացորդներու առջեւ. զուտ նկարէն գիւ-
կանաչին, դեղինին եւ ձերմակին մի մասնաւոր
սէր ցուցուած է այդ կիտուածներու մէջ եւ զորս
Ցիկլին Dieulafoy մեծ հմտութեամբ եւ հասկացո-
ղութեամբ վերականգնել է: Անբրկեան զի այդ
ազգերն համացել եւ զրացի պարսկին, գեղա-
ձաշակ պարսկին հետ, երբ այնքան մեծացել
են, մեծացուցել են եւ իրենց գեղարուեստն, եւ
այդ բնագաւառներու ժողովուրդոց բնաձիր յա-
տուկ բարեձաշակութեան դրոշմով մը ազնուաց-
նելով իրենց արդիւնք:

Ո՛հ ժամանակ, որ ամէն ինչ կը ծախէ եւ
կ'աւերէ: Դժբախտաբար ի Նիւուէ, ի Բաբելոն, ի
Պերսեպոլիս գետնի հաւատարեւ են կամ հողա-
կոյտներու վերածուել անհուն գանձեր արուես-
տի: Քաղաքակրթութիւններն ալ կը մեռնին:

* * *

Հիմի, աշնիւ ընթերցողներս, չպիտի ա-
ռաջնորդեմ զձեզ յեղադա, ուր յաւակնու-
թիւն եղել է նկարչութեան արուեստի գիւտին
մասին: —

Փիւնիկէն է այն երկիրն, ուր՝ նախ քան
զԳրեանտան ցարդ տեսած ազգերէս աստիճան
մ'աւելի ծաղկել է այն արուեստն: Եւ ես կար-
ծեմ թէ քաղաքակրթութեան բոլոր միւս սեր-
մերուն պէս՝ նկարչութեան նախահունտն ալ
Փիւնիկէցիներու կը պարտին Յընք: Այդ ափ
մը ազգն, զոր կարծես է հնութեան անգղիացին
անուանել, այդ ազգն, որ իւր նեղուկ, ժայռոտ
եւ անհամբոյր բնագաւառին մէջ չհաւքելով
զառաջինն յանդգնեցաւ միսթիլ ծովերու ան-
հունութեանց մէջ, տանելով հորիզոններէն ան-
դին իւր խելքին եւ իւր քաղաքակրթութեան
արդիւնքն, հաստատելով միայն միջերկրականի
եզերաց վրայ շարք մը գաղթականութիւններ, այդ
ազգն որ զառաջինն յանդգնեցաւ ուղիւսն ու-
րուականներն արհամարհել, անշնիլ ձիպալթա-
րէն, դառնալ Բարի-Յուսոյ հրուանդանէն, ո՛ր գիտէ
դու միշտն որ տեղերէ. այդ պղտիկ ազգն, որ
ծնաւ մեծ կարքեղանն եւ շնորհաշուք Եսուր-
րիան. այդ ազգն՝ նախ քան զհելլէնս՝ գիտէր
նկարչութիւն:

Ա. Պալսոյ Ա. Թանգարանին մէջ շատ
կան իրիւթիկան ճաշականութիւն արուեստի հա-
տակորներն: Նիւ-Եորք գտնուողք կամ ա-
ռաջիկայ տիեզերական արուեստահանդիսին
առթիւ անկէ անցնիլ մտադրողք թող չի մոռ-

նան եւ գնան տեսնել "Չէմնոյա", մուսէնը:՝
Դժբախտաբար եւ առիթ ունեցած չեմ տեսնել
փինիկեան արուեստի արդեանց այդ ամէնէն
հարուստ հաւաքածոյն աւելի բան մը կրնայ
ըսելու համար: —

Բայց եկեք անդին հնութեան մոխիրներու
տակին ամէն օր վերաննող Խարուրիան, որոյ
ժողովրդեան ծագման մասին թէ եւ պատմաբանք
ցարդ համաձայն չեն, բայց ըստ ամենամեծ հաւ-
անականութեան փինիկ գաղթականութիւն
մ"է, Խարուրիան մեզ կը ներկայի հին ժողո-
վորոց մէջ իւր գերազանց նկարէ: Ես բարե-
պաշտ հ առիթն ունեցած եմ՝ բանի մ'անդամ
այցելելու վատիկանինէն զատ Ֆիորէնցայի "Mus-
seo etrusco" կոչուած թանգարանն եւ յաւէտ
չարիտի մոռնամ այն զմայլանաց տպաւորութիւնն
զոր յանկնկարս կ'առնէին ինձ հին դամբան-
ներու մէջ գտնուած այն շնորհանգիւր դագաղներ,
զանազան անոթները, կուժեր եւ այլ առարկայ-
ներ: Լիւսաստուերն (clair-obscur) որոյ գիւտը
յոյն պատմիչք իրենց Ապոլոնորին կը վերա-
գրեն, բաւականին ծանօթ էր Խարուրացոց, եւ
որպէս գծագրիչ եւ արուեստագէտ յաճախ
Յոյներն եւ Պոմպէպոլիսէն ճարտար եւ շնոր-
հալի են Խարուրացիք: Խարուրացի արուեստագի-
տին համար ամէն բան գեղեցիկ է. հետեւաբար
նա ամէն իրի եւ կենաց ամէն պարագայի մէջ
նկարելու բան գտել է:

* * *

Իւշ արդ "կայսերն կայսեր եւ Աստուծոյն
Աստուծոյ": Թեեւ եւ չեմ հաւատար, որ Բու-
նաստան լինի այն հայրենիքը, ուր մարդիկ ա-
ռաջին անգամ քակեցին նկարչութեան արու-
եստի կապերը, բաժնեցին արձաններու եւ
նկարներու յաւէտ միացեալ սրունքն, իրար փա-
կած ոտներն, նշոնադիր եւ միշտ անշարժ թեւ-
երն ու ձեռքեր, եւ անդգալ դէմքերու վրայ գրին
հոգւոյն բոլոր արապայտութիւններն. թէ եւ ես
Դուբիտատմն՝ պատմութեան պէս սիրուն ա-

1 Չէմնոյա, աղբաւ խառցի, երեւի հնախոյզ
մ"է որ Օմմանիան ընդսեփական կառավարութեան հրա-
մանաւ կիպարս մէջ ընդարձակ պեղումներ կատարի: Խա-
ռցի աւելի քան 25,000,000 անդլիական ոսկի արժողութեամբ
փինիկեան հնութիւններ գտան եւ ըստ փոխարեցի ի նիւ-
նորք ուր կարծեմ ծնած է ինքն, մը Լիւ-Բորցիքը հնու-
թիւններն պարփակող մուսէոն մը լինելով, գանդզին
անուամբ միջանոցն ըսելով նմա պատմներու գե-
րազգայն:

2 Անգլո-թիւն մը կը պատճ թէ Դուբիտատ
անուամբ մը մասաղ լալիկի օր էր իւր նշանածին հետ մեկե-
կին ձէլ հասած ասեմ հին կիպիտան լաւագոյն տնոր դեմ:
Յիւշ լուրս ընկած կը ստանէ պատերի ոսկի եւ իւր գծագրէ
գրէ լուրս հենց պատերի վրայ: Այդ օրէն սկսած է եղբի
միջակասան նկարչութեան արտաստ: ... բաւականեղանակ
ընդց մ"է այս եւ մին այն բազմաթիւ առասպելներէ զորս

առասպելներու չեմ կրնար հաւատալ, բայց կը
տեսնեմ որ Բունաստան այն մեծ հայրենիքն է,
որուն չափ հին պարծանք, որուն չափ փառք ոչ
մի հայրենիք չէ ունեցած: Հոն տեղ երկնուած
է մեր արդի քաղաքակրթութիւնն. հոն է, ուր
առաջին անգամ կը տեսնենք մի կազմակերպեալ
ընկերութիւն, հոն ուր ուսումն եւ գիտութիւն
կը դարդին մենաշնորհ ըլլալէ եւ բացօթեայ՝
հրապարակին վրայ կը քարոզուին ընդհանուրին
եւ կրկեններու ու ճեմարանաց մէջ մըրցութեան
կը մտնեն ամէն կերպ հանձարներ, ամէն կերպ
կարողութիւններ, վերջապէս սանձարձակ աղա-
սութիւն մտքի եւ երեւակայութիւնն առջեւ, բան
մ"որ պատճառ կ'ըլլայ եւ նկարչութեան արուես-
տին իրաւամբ անկախ եւ ազատական զբաղում
մը լինելուն:

Գունական քաղաքակրթութեան վրայ իւր
պատմիչք այնքան ընդարձակ եւ մանրամասնօրէն
գրած են որ այսօր գոնէ մտաւորապէս հնար է
մի որոշ գաղափար կազմել անոնց նկարչութեան
ալ մասին:

Ես կասկած չունիմ որ երբ մի ժողովուրդ
Պարթենոնի պէս տաճար եւ կանգնել, Միլլոյի
Աստղան եւ Փորթաքսիտելի Հերմիսին պէս հրա-
շակոյններ բանդակել գիտցիք է, (գործեր յոյք
այսօր առարկայ են տիեզերական հիացման եւ
... յուսահատութեան) այդ ժողովուրդ երբ
նկարչութեամբ զբաղել է, շնայելով որ սա բաղ-
դատմամբ առաջնորդ արուեստ մը անպատճառ
համեմատական մի վիճակի հաստացած է պայն: —
Մնաց որ հին Գունաց ճաշակի եւ բարձր ճաշակի
սէր մի հասարակութիւն լինելն ոչ դժի համար
վիճելի է: Եւրոպայի համարեա բոլոր մուսէոն-
ներու մէջ ի ցոյց գրուած են ստուարաթիւ քա-
նակութիւններ հին յունական ստիւտիոն, պնակ-
ներ եւ այլ անօթներ, ամէն ալ նկարէն եւ այն-
քան շնորհաձեւ որ անկէ գեղեցիկներ նոյն իսկ
այսօր չեն կարող չինել:

Հելլենն իւր վառ երեւակայութեամբ սյնքան շնորհալի
կերպով սրբութեան է իւր թէլ գտնուած ամէն բանի ծագ-
ման առթիւ: Ենթադրենք որ Յելլենիէն առաջ ուրիշ աղբի
նկարչութեամբ կամ որս ինչպէս բոլոր արուեստից նախ-
արուեստն եղող գծագրութեամբ զբաղած չլլան, Գու-
բիտատի թիւականներն շատ առաջ պարզ մեծն թիւաստոյ
(որուն համար կ'ըսեն առաջին հաստատող գեղարուեստ
գարդի) մարդկային մարմնոյն այնքան ձեւաշնորհ գեղեցիկ
նախ նշանակած է որեւէ տեսանիկի գոյնով կամ գեղծի
եւ սպաւ կոնկրետ քարն կամ փորելով փայտն անոնցմէ
մարդեր լինել է: —

Մերին իւր անձանօրով կը ծայր թիւականն յորում
ապրած է ճիւղերն Միգրէնիք հաշվաւոր Գառիտաց
դրան, եւ Ստրոպի գտնեալներն: Այս արուեստագէտ
ներ լաւագոյն յետաջ անընչաւ երեւց մտածածը նախ որեւէ
մակերեսօյնէ մը պարզ գծագրած են:

Հոն է Գորդեան հանգրայցը: Հոն է գաղտնիքը թէ
այս անձանօր Միացած արուեստագէտներ ուրիշ եւ ինչպէս
բերին արուեստին սեղմը:

Բայց բոտանոգիական կապուած այս նկարչութիւնն՝ առանձինն բաւական չի պիտի ըլլար մեզ՝ իսկական գաղափար մը տալու յուսական նկարչութեան մասին, եթէ Վետուլի մոխիրներուն տակ 18 դարեր ինքնամոլ պահուած եւ ապա գրեթէ անդէ մեզ հասած շատ մը հաստիկոտորներ չըլլային։

Ապա եթէ հաւատ ընծայենք Պաւսանիասի, Պլուտարքոսի, Պլինիոսի, Կիկերոնի ընդարձակ նկարագրականներուն՝ լիք մանրամասնութեամբք եւ հիացական արտայայտութեամբք, կը տեսնենք որ յոյն նկարիչները նիւթ ընտրելով իրենց համար զիգարմանութենէն, պատմութենէն, գիւղային եւ ծովային տեսարաններէն եւ յետոյ անշունչ ըննութեան (nature-morte) ամէն առարկայներէ, կենդանիներէ, եւ կատարեալ լինելու համար զբաղելով նոյն իսկ ծաղրանկարով, բարձր տեսակի արուեստ մ'ունեցել են։

Դարձեալ եթէ իրաւ են վերոյիշեալ պատմաբաններու գրածներն, կը տեսնենք որ եկած է մի ժամանակ յորում նկարչութիւն սովորին ամէն թանգ արժող բաներէ մին, եւ նկար մը ամենամեծ գումարով գնելի բան մը եղեր է։ Կ'ըսեն թէ Վալելէսի դասատուն Պամփիլի Մփիպիոյիցին, որ իւր ժամանակին ամենէն ծանրագլուխ եւ մեծ նկարիչն է եղել, իրմէն դաս առնել ուզողներէ կը պահանջէ եղբոր առնուածն տան տարի յաբաւան եւ լուրջ աշխատութիւն։ Այդքան ժամանակի համար տան տաղանդ (2700 ոսկի այժմեան) վճարել է նմա Վալելէս։

Պլուտարքոսի խօսքին նայելով (խօսք զոր շատեր եթէ ոչ սուտ, առնուազն յոյժ չափազանցեալ կը գտնեն)՝ Լիկիաս պատկերահանը իւր մէկ նկարը չէ ուզած տալ փոխանել 60 տաղանդի (այժմու 16,000 ոսկի) եւ Ալէէնք քաղաքին նուիրել է զայն։ Եետոյ իւր թէ Եուլիոս Կեսար 80 տաղանդի փոխան գնել է Տիմոմաքի երկու պատկերներ։ Ապա Արիստիդէսի մի նկարն՝

¹ Մեծին Յունաստանի (Magna Graecia) այս պոպկի բոլոր շնորհալէն քաղաքին մէջ աղօթք տեսայ ամբարձութիւն մը բուն յունական նկարչութեան եթէ ոչ իսկական գեթ հրաշալիութիւն ընդօրինակուած կամ հետեւուած արգանց։ Պոմպէի աւերակներուն մէջ «casa di faune» բնական առեւն մի գտնուած է մի հրաշալի Մոլոյթի որ կը ներկայէ զՎիլլաքանդը Մարիգոնացին Իսոսի Զակատամարտին մէջ։ Եւիկէ զաս Փետտու մի տաճարին աւերակաց մէջն է գտնուած է մարտիկներ ներկայացնող նկար մը փայտի վրայ։ Բայց չէ երկու անկի կտորներ միայն մնացողներն են յունական նկարչութեան մասին զարգացող մի տալէ համար։ Բայց շատ մը Տեպոգիոսց համար գեթ եղբոր է այցա իսկական յունական ձեւաց աղբիւր մընէ կամ Յունաստանէն յիտոյան փոխառեալ ըլլաւ։ Զատ Տեպոպիական է որ հոգնեցեցի արուեստագէտ մը կարգաւոր ըլլալով Ալեքսանդրի պատմութիւնն յղեցել եւ լինել է այդ մեղալիքը։

«գեղեցիկի Բագոս» հարիւր տաղանդի է ծախուել եւ այլ շատ մը նմանօրինակ պատմութիւններ որոց ուղղող կրնայ չի հաւատալ։ —

Արդ՝ եւ աստ դուրս թողլով Պլինիոսի յիշատակած առաւել քան հարիւր նկարիչները, որոնց մէջ չորս հատ ալ կանայք կան, պատմեմ Ձեզ ամենէն մեծերու կենսքէն քանի մը հատուածք, որոնք հաղորդուած են միշտ թէ յոյն եւ թէ լատին պատմիչներու կողմէ։

Մինչեւ Բրիտոստէ չորս դար առաջ Եունաստանի նկարիչք միակ գոյն մը գործածել գիտէին եւ անտեղեակ էին լուսաստուերի եւ «nuance»-ներու մասին։ Այդ նկարիչք միերանգ (monochrome) նկարիչներ կը կոչուին։

Ըստ Թեոփրաստի իսկական, երկներանգ նկարչութեան առաջին հեղինակունը է (կամ՝ ըստ իս՝ ի Եունաստանն առաջին գործ անդըն. զի ինձ համար՝ միշտ կը կարծեմ թէ Եւրոպայի Եունաստանէն դուրս այլուր արդէն եղած էր)։ Կիմոն Պոլիգնոտ, որ գտաւ դեղին, կարմիր եւ կապոյտ գոյները բաղադրելու կերպը եւ իւր յանգուգն եւ մեծ պատկերները նկարեց։ Պոլիգնոտ նախ քան նկարիչ լինելը արձանագործ է եղել. անոր համար եւ կը հաստատմ երբ պատմիչք հիացմամբ կը խօսին անոր՝ մարմնոյ ձեւերու շնորհին ըմբռնելու եւ արտայայտելու կարողութեան մասին։ Արիստոտել կ'ըսէ եղել իւր աշակերտներուն «Այն նկարիչները որոնք մարդը կը պատկերեն անանկ ինչպէս որ կը տեսնեն, անցէք անոնց առջեւէն. բայց կանգ առէք Պոլիգնոտին առջեւ որ գիտէ մարդերն իրականէն գեղեցիկ նկարել»։

Պաւսանիաս իւր գրոց մէջ եօթ գլուխ կը նուիրէ այս մեծ արուեստագէտին՝ թուելով բոլոր այն նիւթերն եւ իրենց զորս ընտրեց նա նկարելու։ Համար։ Մնած Լոմբրոսի զիգալներգութեամբք, խանդավառ երեւակայութեամբ սաւառնելով խտեականին բարձունքը՝ նկարազարդեց հասարակաց եւ մասնաւորաց շատ մը շէնքեր։ Դեղիփիս Կամարակապին (portique de Delphes) նկարներուն նիւթը որոնք շատ յարկեցան, կ'ըսեն, ընտրեց Իլիականէն եւ Ոդիսականէն։ Լոն պատկերեց Տրոյիոյ առուճն, ապա Ոդիսեայ Զամբորդութենէն անցքեր եւ անոր դժոխք ինքնը եւն։ Այս նկարներու մէջ մինչեւ 200 անձնաւորութիւնք պարունակողներ կան եղել։

² Ըստ Գիստի հաւանականութեան՝ պատի նկարչութիւն (Iresque) է Պոլիգնոտին ըսած են յետոյ «neausitque» կոչուած արուեստով հաստատուած։ Երբ ինչ եւ կամ ինչ կերպ է այս նկարչութեան գործ տեսնելու կերպերն, զարդ ուրիշ առիթ մը կը յորդում բացատրել։

Պղնձոտ իւր հանձարին համար անհուն սէր եւ ժողովրդականութիւն վաստակել է: Ա՛ր-սեն թէ Միլտիադի աղբիւր՝ մեծն Նիմփի քոյրը գեղանին էլիփին, որբւսայրի եղած ատենն չվարանեցաւ ծառայել նմա իւր օրինակ եւ պատկերահանը շատ մը շնորհակ նկարներ շինեց անորմով: Եւ որովհետեւ ինք հարուստ ընտա-նիքէ էր եւ դրամի պէտք չուներ, երբէք չուզեց վարձ ընդունել իւր մեծագործութեանց փո-խարէն, ցոյց տալով որ սիրտ մ'ունէր հանձարին չափ մեծ: Այն ատեն Ամփիքտիոնի պատգամաւ-որք ժողովրդեան կողմէ իրախտագիտութիւն եւ շնորհակալութիւն յայտնեցին իրեն եւ մի-աձայն վճռեցին որ նա կարենայ Գունաստանի բոլոր քաղաքաց մէջ ապրիլ ի հաշիւ կառավա-րութեան: Այս ազգովին վարձատրութեան ա-մենամեծ պատուոյն ուրիշ ոչ մի նկարիչ չէ ար-ժանացած ի Գունաստան:

Պղնձոտին յետոյ մի մեծ անուն կը յի-շատափէ Պլինիոս: Պառասիոս եփեսացւոյն է այն, որ նկարութիւնն վար առնելով տաճարին եւ դամբանին պատերէն շարժական կամ տեղա-փոխելի նկարն ստեղծեց եւ կատարելագործեց: Սա արձանագործի մը որդին է եւ ինքն ալ նա-խապէս արձանագործ եղած է: Ապա կ'ըսեն նաեւ թէ Սոկրատի ձեմարանն յաճախած է հոգեբա-նութիւն սովորելու համար: Երբ հասուն էր մտքով եւ ուսմամբ՝ «Յաղագս համաշարու-թեան մարմնոյ», անուով մի գիրք գրեց: Բայց դժբախտաբար երբ շրջապատուած տեսաւ զինքը հանրային համարումով եւ անգաղար շողորոր-թուած ու ինկարկուած, ապա հարուստ լինելուն մէկի մը կարօտութիւն չուենանալ ալ զգալով, գոռոցացաւ եւ անտանելի դարձաւ այն ատեն մանաւանդ, երբ սկսաւ ըսել թէ ինք ուղղակի Ապողոնի զաւանն էր: . . .

Պառասիոս կ'ապրէր Պելոպոնէսի պատե-րազմէն շատ ետքը, որպէս ըսի արդէն, յայնկոյս Եգէեան ծովուն փոքր Ասիոյ Եփեսոս քաղաքին մէջ, ուր արուեստներն շատ ծաղկեալ վիճակի մը հասնում: Այն շատ մը նկարիչներուն մէջ՝ որ կ'ապրէին այդ քաղաքը եւ թուի թէ տեղւոյն հանգամանաց բերումով՝ ամեն ալ առաւելագէտ իրական կենսիքէ կ'ընտրէին իրենց նիւթերը, կար եւ մի նշանաւոր արուեստագէտ Զեւքսիս ա-նուամբ, ախոյեան Պառասիոսի, եւ ըստ այլոց բուն հեղինակ լուսաստուերի կամ՝ շիտակը՝ կա-տարելագործող յայդմ՝ (luminum umbrarum-que invenisse rationem traditur Պլինիոսի խօսքը Զեւքսիսի համար է) —

Զեւքսիս ալ իւր մրցակից Պառասիոսին պէս արդէն ունեւոր, երբ մեծի համարս ստացաւ, այնքան մարդասիրացաւ որ օր մ'ալ եւս չուզեց որեւէ վճարքի փոխարէն վաճառել իւր գործերն. նա կ'ըսէր որ իւր արդիւնքն անգնահատելի էին, ուստի ցուցահանդէս կալմեց մտից գին նշանա-կելով: Իւր նկարների մէջ կը յիշուի «Elena cortigiana» ստուով մի շատ գեղեցիկ օրհորդի պատկեր զոր իտեականացուցել է եղեր հինգ մա-տաղատի եւ գեղանի օրհորդներու զիմագիծերուն եւ ձեւերուն շնորհքը ի մի բերելով:

Զարմանալի է որ Նիկեոնն եւ Պլինիոս միաձայն լընութեամբ կը պատմեն զոգ մի առաս-պել մին՝ Պառասիոսի, միւսը՝ Զեւքսիսի համար: Իբր թէ այս երկու իրարու հակառակ պարոններ մրցութեան ելել են մի օր: Մին այնքան բնական կերպով խաղողներ նկարել է եղել, որ թըռ-չումները խարուել են եւ եկել նկարը կտցել: Միւսն ալ իւր թէ անանկ քօղ մը կամ վարա-գոյր մը նկարել է որ հանգիստեպ չկրնա-լով զանազանել իսկականէ. ինչորեւ են օր վեր առնի քօղն կոնաֆն եղածը ցուցնելու հա-մար: Եաւէտ Տըլլենիան առասպելաբանութիւն, որմէ լե՛նէ գեւ կամիք քա՛ս մէկ մ'ալ:

Աեւոիս փազուս կը պատմէ թէ Զեւ-քսիս օր մը պառաւ կնիկ մը նկարած ատեն ա-նանկ խնդալը բռներ է որ . . . մեռել է:

Գունաստանի նկարաց թագաւորն Ապե-լէսն է. այն Ապելէսը՝ որուն խելացի խօսքերը մինչեւ մեր օրը առածի կ'աւսնացած են, որ այնքան բանաստեղծներու տուն տուել է, մինչեւ նկարչութեան «Ապելէսի արուեստ» ըսել են եւս: Իւր ժամանակակիցը զինքը՝ «Իշխան պատ-կերահանաց», կը կոչէին:

Արդէն ըսի թէ Ապելէս ում ուսած էր, ինչ կերպով եւ ինչ վճարած: Մակեդոնիոյ Փիլիպպոս թագաւորն հրաւիրեց զինքը իւր պալատն եւ հոն երբ արդէն ամենուն սիրելի էր, ահա եկաւ մեծ Աղեքսանդր, որուն այնչափ կապուեցաւ որ ալ եւս ուրիշ նկարէ թօքք չուզեց լսել: Ապելէս ընտրեալով մեծասիրտ, ազնիւ եւ խնայող եւ տաղանդաւոր նկարիչ մըն էր. յոյժ աշխատասէր եւ տեղեակ արուեստին անհուն դժուարութեանց, անդադար գործի մէջ, պարանայք կ'ընէ եղել «Բնաւ օր մը չեմ անցը-նել առանց փրձինս ձեռք առնելու»: Աստի ծա-գում առած է լատին այն առածը «Nulla dies sine linea» զոր նշանաբան ընտրել պարտին ամեն անոնք՝ որ արուեստի այս կամ այն ձիւնը ընտրած են սովորելու: —

Ապրիլէս երբեք չէր անգոսններ սասոր անոր կարծիքը եւ իւր նկարները զեռ չաւարտած հանրային քննադատութեան կը ներկայէր:

Ո՛վ իմացած չէ անոր եւ կոչկապին պատմութիւնը: Կոչկապար մը իւր մի նկարին առջեւ բերանաբաց կը կենայ. սա կը հարցնէ նմա թէ ի՞նչ պէս կը գտնէ իւր նկարած կոչիկը. արուեստաւորը ըստ իւր անտուրիւտեան բան մը կը գտնէ թերի: Ապրիլէս անգէն կը սրբագրէ սխալն. որոյ վրայ կոչկապարն լռելայն հպարտացած կը յանգգնի զեռ ուրիշ սխալ մ'ալ գտնել եւ այն սրունքին վրայ: «Բաւական է, կոչիկէն վեր մ'ելելը», կ'ըսէ նմա պատկերահանը («Ne sutor ultra crepidam».) Պլինիոս տեսած կամ իմացած է զի կը յիշատակէ թէ Ապրիլէս նման գրող եղած է. սակայն չ'ըսեր թէ ի՞նչ գրած է:

Թագաւորներէ եւ իշխանազոններէ սիրուած, երես առած Ապրիլէս ուրիշ պատմութիւններ ալ ունի, որոնք կը ցուցանեն մեծահոգի, ազնիւ, սիրտը ծալք չունեցող բարի եւ համարձակ մարդուն տիպարը:

Կէնքսանդրոսի որ շատ կը սիրէր զանի, մինչեւ իւր ամենագեղեցիկ գերուհիներէն մինը նուիրած էր անոր, եւ որ միշտ կ'երթար անոր աշխատանոցը, որ մը սկսել է բարձրաձայն խօսելու չհասկնալ մէկ բանին վրայ: «Չայնդ քիչ մը կամաց հանէ՛, ըսել է նմա Ապրիլէս: — Ինչո՞ւ:» — «Ներկիրս պատրաստող գործաւորները եթէ որ իմանան ներսուղորս խօսքերդ, վրագը կը խնդան:»

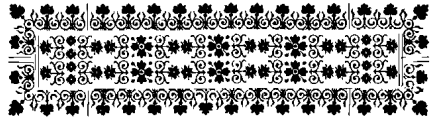
Ուրիշ որ մը մեծ Բակերգոնացին յանկարծ կու գայ Ապրիլէսի աշխատանոցը, ուր սա դիւցազնին մի ձիաւոր պատկերը նկարելով զբաղած էր: Աղքատանդր ձիուն սանձը բռնած երբ լուռ ու մունջ կը նայի, իւր ձին տեսնելով նկարի ձին, թափ տալով ոտքերը կը սկսի վրնջել: Ապրիլէս, որ իւր կարգին մինչեւ այն ստան յերանդը բացած չէր, կ'ըսէ յանկարծ. «Չին ձեզմէ աղէկ կը հասկնայ նկարէ:»

Եթէ Ճշմարիտ են այս պատմութիւնք եւ մեծն Աղքատանդր հաճոյքով կամ անտարբերութեամբ մտիկ ըրել է, իրաւամբ «յոյժ մեծն Աղքատանդր» ըսելու է նմա:

Ապրիլէս բոլոր ժամանակը կենդանագրերի նկարելով անցուցած եւ ժամանակ ունեցած չէ Պոլիէնոսներու պէս մեծագործութիւններ ընելու:

(Հարաւնիւի)

Ա. ՓԵՃՈՎԱԾԻԱՆ

ԱՅԼԵՐԱՅԵԼԵ

ՆՈՐԱՐԱՌՈՒՐԵ

Թողնոց շատափնորդիկները:

Ի՞նչեւ թռչնոց ասորժակին վրայ խօսին ոմանց ծաղրական երեւայ, սակայն այս փոքրիկ թեւաւորաց որ ըստ օրէ համեմատաբար կերած քառակուսիքեան վրայ սակաւք միայն ծիշա գաղափար մ'ունին: — Եթէ մարդկան ասորժակն այս փոքր թռչնոց, բայց ի մասնաւորի կարմիրկապարն չափ ըլլար, երկրի ամենափոքր եւ ամենաշնչին վրայն եւ ջրայ ամէն մէկ կաթիլն օգտակարապէս գործածելովն իսկ չէինք կարող մեր անօթութիւնն ու ծարաւը յաղկորդել: Գիտնական գննութիւններով ստուգուած է որ կարմիրկապարն իւր կանոնաւոր վիճակին մէջ ապրելու համար օր ըստ օրէ անոսնոց սննդեան բանականութեան չափ անդնեան պէտք ունի. զոր օրինակ իւր հանուազագործայ անօթութիւնը 14 ոտք երկայնութեամբ երկրամայր մը կրնայ միայն յաղկորդել: Եթէ միջակ մեծութեամբ եւ ծանրութեամբ մարդ մը կարմիրկապարն համեմատութեամբ ախարժակ ունենար, իւր կանոնաւոր վիճակին մէջ ամէն օր 9 մասնաշափ լայն եւ 67 ոտք երկայն երջիկ մը պէտք էր սնանելու: Այս համեմատութիւն, որ անշուշտ շատերուն ծաղրալից պիտի երեւայ, յայտ յանդիման կը ցուցնէ՝ թէ որչափ օգտակար են մեզ այս փոքր թեւաւոր թեւաւոր տեղեկներէն փնտասկար որդերն ու ծծիկները բնաջնջ ընելով. ուստի ասոնց պահպանութիւնն ամենուն կը յանձնենք, թէպէտ երբեմն մեր պարտեղներէն քանի մը կեռաս կամ խաղաղ ուտեն ի ցոյց իրենց ասորժակին կամ իբր յաւելածն այն հազարաւոր ծծիկներու եւ որդերու, որոնք զմեզ ամուսնունջեմ օրերը կը տալիսացնեն, եւ կամ այլեւայլ կերպարանաց տակ մեր բանեղեկներէն, պտուղները, ծաղիկներն ու այգիները կ'ապակահեն:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Ո՞ր կենդանորդ յիշարամարս է:

Ի՞նչ ո՞ր կերակուրը դիւրամարս է՝ ոմանք կը կարծեն՝ թէ գիտեն. բայց շատ անգամ ուրիշներէն վեր ի վերջ թերկատար լրած են. սակայն հիւանդագապհութեան համար շատ կարեւոր է զայս ճշդիւ գիտնալ: Թր. Բլէյքը իւր բնալուծական եւ տնտեսագիտական ծառքին մէջ ծանուցած է՝ թէ կերակուրներն որչափ ժամանակի մէջ իր մարմինն Պէրոյիշեալ գիտնականին այս ուշագրու տեղեկութիւնն յօգուտ ընթերցողայ թարգմանելով կը գտնէ հաս:

1 ժամու մէջ կը մարսի եփուած բրինձ: Ուրեմն բրինձն այն սնունդն է, որ երբ եփուած ըլլայ՝ շատ դիւրաւ կը մարսի: